Min Jordverkstad
1 jan. 2023
Skrivet av Lena Israelsson

www.odlamat.com

Som jag älskade att laga hemlagad jord! Det visade sig vara ännu roligare än att röra i grytorna i köket. Jag satt på en pall i vårsolen 2022 omgiven av färgglada hinkar, innehållande ingredienserna till mina jordar. Den glädjen behövde jag.

Sedan 2020 har odlingen varit ett elände och jag har varit på vippen att tappa lusten att odla. Det kändes som om den tid var förbi när vi kunde odla giftfritt och klimatsmart. Ogräsgiftet pyraliderna fanns ju, och finns fortfarande, i jordar och gödsel.

Nu gick det inte heller att bortse från att förbrukningen av torv bidrar med stora mängder klimatgaser. Planteringsjorden som säljs till fritidsodlare är ju inte jord utan gödslad torv. Med tanke på att det är fritidsodlingen - och

inte yrkesodlingen - som förbrukar mest torvjord var det dags att dra i bromsen.

Jag ville hitta recept som fungerar i min odling och med råvaror som jag har i min närhet eller lätt kan få tag på utan större kostnad eller besvär.

Tomat i hinkar

I våras testade jag fyra av mina egna blandningar. Jag fyllde fyra 15-litershinkar med jord. Den första med *snåljord*, den andra med *bokashijord*, den tredje med *miniskelettjord* och den fjärde med *lasagnejord*. I botten hade hinkarna tre centimeterstora dräneringshål. Hinkarna vattnades och ställdes utomhus i skugga..

Efter fem veckor rörde jag om så att jordarna var ordentligt blandade och planterade en busktomat av den pålitliga sorten 'Irishka' i vardera hink. Hinkarna placerades sedan på en solig plats i trädgården. Till min glädje växte det bra i alla hinkar redan från start. Men precis som köpejord måste hemgjord jord gödslas. Det blev guldvatten för hela slanten. Jag spädde urinen med nio delar vatten och gödselvattnade varje vecka med start i slutet av juni.

Alla jordar var bra och gav massor av tomaten under lång tid.

DAGS FÖR UTVÄRDERING

Jag kunde tyvärr inte utse någon vinnare. Det växte som tusan i alla hinkar, och jordarna levererade en finfin tomatskörd. Det var bara en jord som utmärkte sig, och det var *miniskelettjorden*, som inte är så bra på att hålla fukten. Den MÅSTE marktäckas, t ex med gräsklipp, annars får man vattna som en galning.

Planen var förstås att väga hur mycket tomater som de olika jordarna levererade. En dålig plan om småbarn släpps fria i trädgården. Men min högst subjektiv värdering är att skördarna blev bra, något bättre än jag fått med köpejordar. Tomaterna drabbades inte av torrfläcksjuka, vilket jag såg hos många grannar.

Nu är det dags att presentera åtta jordrecept. Jag hoppas att några av er vill bidra med fler recept.

Genom att använda snåljord minskar inköpen av köpejord till en tredjedel.

SNÅLJORD

Snåljorden har jag använt i flera år, mest för att minska inköpen av köpejord. Snåljord innehåller bara en tredjedel köpejord. Jag använder den i alla möjliga odlingskärl, både på balkongen och på gården, där jag har tillgång till både maskkompost och kökskompost. Poängen med den är att kompostmyllan alternativt bokashin ger nytt liv åt gammal jord.

Ingredienser:

- 1/3 nedbruten mylla från kökskompost eller maskkompost. Du kan också använda bokashi, det vill säga fermenterat köksavfall.
- 1/3 gammal krukjord, t ex från förra årets tomat- och chiliodlingar eller pelargonkrukor.
- 1/3 torvmullsbaserad köpejord.

Gör så här:

1. Blanda allt väl.
2. Vattna och ställ hinken i skuggan.
3. Är det kompostmylla räcker det om blandningen vilar en vecka. Har du i stället bokashi bör den vila i fem veckor.

LÖVMULL

Att tillverka lövmull är enkelt, men det tar tre år innan den är färdig. Då är den mörkbrun och fluffig som vispgrädde. Liksom torvmull är den fuktighetshållande och näringsfattig. Men till skillnad från torv innehåller den mycket mineraler och mikroorganismer. Strukturen är stabil och håller i flera år.

Två år gammal lövmull. Om den sållas kan den användas. Ska du använda den till såjord bör den vara 3 år..

Ingredienser:

- Blandade löv. Eklöv går bra om det är en mindre del.
- Du kan skynda på nedbrytningen genom att blanda i lite färskt gräsklipp och urin.

Gör så här:

1. Samla ihop höstlöven och lägg dem i en öppen behållare. Har du inga löv - hämta på kyrkogårdar eller kontakta trädgårdsföretag. Löv finns i överflöd!
2. Lövhögen får aldrig torka ut. Efter ett år vänder du på högen.

3. Efter 2 år kan lövmullen i bästa fall vara färdig. Annars får du vända på löven en gång till och låta dem ligga ännu ett år. Ett sätt att skynda på är att blanda in lite färskt gräsklipp och skvätta urin över.
4. Halvt nedbrutna löv kan användas till att marktäcka jorden under odlingssäsongen eller under vintern. Färdig lövmull används som torvmull. Sålla lövmullen om du ska använda den till såjord.

ROGERS TORVJORDSKOPIA

Den här gången blev Rogers torvjord klar redan efter ett år. Men som du ser innehåller den bitar av flis.

För dig som inte kan vänta tre år på att få färdig lövmull är det här receptet ett alternativ. Jag har fått det från en nutida jordmakare, Roger Nyström, Arninge.

Hans jord borde egentligen heta något annat än torvjord eftersom den är helt torvmullsfri.. Dessutom ser den ut som jord,. Men den kan med fördel användas istället för torvmull., men innehåller något mer näring.

Observera att fliset bör komma från trädgårdens buskar och grenar. Sådant flis bryts ner snabbare och innehåller mer näring än flis från skogen.

Ingredienser:

- 1 skottkärra trädgårdskompost
- 1 skottkärra trädgårdsflis
- 1 kärra blandade höstlöv

Gör så här:

1. Skyffla ner blandningen i en öppen behållare. Roger toppar med lite lövmull,, men det går bra med vilken jord som helst. Syftet är att hindra blandningen från att torka ut.
2. Avsluta med att täcka med en markduk eller liknande. Det får inte vara helt lufttätt så lufta gärna då och då. Vintertid är det bra att täcka ännu bättre, med löv eller något annat värmande.
3. Låt ligga i 1-2 år.
4. När Rogers blandning är färdig ser den också ut som jord, även om det är en del stickor kvar i jorden. Fliset som finns kvar luftar jorden.

Här är Roger Nyström vid sin tvååriga lövmull, mannen som lärt mig mycket om lövmull och lövjord och fortsätter att inspirera.

BOKASHIJORD

Du som komposterar enligt bokashimetoden kan lätt göra egen jord till allehandla odlingskärl eller för att förbättra naturlig jord. Här går jag inte in på hur du med bakteriemixen EM fermenterar avfallet. Massor av info finns på nätet. Du kan också läsa boken “Stora boken om bokashi”. Bokashimetoden ger inte färdig jord eller mull, utan fermenterat avfall. När jag i receptet skriver “1 del bokashi”, så menar jag en del fermenterat köksavfall.

Här handlar det om att använda bokashin för att sparka liv i gammal krukjord (fuljord). Den färdiga jorden kommer inte bara att vara näringsrik men också boostad med bakterier och svampar som samarbetar och backar upp varandra. Måtten avser volym!

I bästa fall har du färdig bokashijord efter två veckor, men räkna hellre med 4-6 veckor.

Ingredienser:

- 1 del gammal jord
- 1 del bokashi
- ¼ del gammal jord att toppa med.
- Fuktiga tidningar och äggkartonger

Gör så här:

1. Bottna en 30-50 l stor balja/låda med rivna äggkartonger. De absorberar vätska om det blir för fuktigt.
2. Varva gammal krukjord (fuljord) eller annan näringsfattig, trist jord med bokashi. Blanda!
3. Toppa med 5-10 cm gammal jord.
4. Lägg en fuktig tidning ovanpå.
5. Inomhus kan du i bästa fall ha jord efter två veckor. Men är det svalare kan det ta ett par månader. Ju mindre bitar av köksavfallet, desto snabbare går det. Rör aldrig om.

MINI-SKELETTJORD

Den här jorden kallas mini-skelettjord, därför att det är en variant av den skelettjord som används i Stockholms stad vid trädplantering. Gruset och biokolen gör jorden extremt syrerik.

Jag kallar också jorden ”Niklas evighetsjord”. Dels för att jordexperten Niklas Vestin hittat på den. Dels för att den inte behöver bytas varje år som torvmullsjord utan kan odlas i under flera år.

Nackdelen med miniskelettjord är att den torkar ut snabbt och är tung. Fördelen är att du kan odla i samma jord flera år.

Ingredienser:

- 6 l fint grus (2-6 mm, dvs samma som gatorna sandas med)
- 1 l näringsrik kompost, t ex komposterad kogödsel, kökskompost, maskmylla. eller bokashi.
- 1 l biokol
- 2 dl urin (eventuellt).

Gör så här:

1. Blanda grus, biokol och kompost.
2. Om biokolen inte är laddad med näring blandar du också ner ca 2 dl urin. Om biokolen är näringsmättad framgår det av förpackningen.

3. Till hösten rycker du upp plantorna rötterna men låter skelettjorden vara kvar i hinken du odlat i. Men då har volymen minskad med ca 20 procent, eftersom det organiska materialet brutits ner.
4. Fyll på med ny näringsrik kompost till våren och sätt nya plantor.

Här har du receptet med proportionerna mellan råvarorna. Urin behövs bara om biokolen inte är mättad med kväverik näring.

ÅKERSTEDS EKOBLANDNING

Färskt gräsklipp och sand - mer krävs inte för att skapa en näringsspäckad jord.

Nils Åkerstedt var en legendarisk trädgårdsmästare som lärde oss att använda gräsklipp i odlingen. Av klippet gjorde han också en jord, som han kallade ekoblandning. Den bestod bara av gräsklipp och sand . Smartaste är att göra den på sensommaren eller tidig höst när det finns ett överskott av klipp.

Ekoblandningen är extremt näringsrik. Den används vid omplantering av krukväxter, vid plantering av sticklingar och utplanteringsväxter men också vid planterings av tomat, gurka och chili.

Ingredienser:

- 1 del färskt gräsklipp. Räknat i volym.
- 1 del sand, 0-8 mm Räknat i volym.

Gör så här:

1. Fyll plastsäckar med en blandning av sand och klipp. Fyll genom att omväxlande hälla 1-2 l sand och 1-2 l färskt gräsklipp i säcken.
2. Knyt ihop säckarna så det blir lufttätt och ställ dem på en skuggig plats ute över vintern. Till våren kan du använda blandningen, även om det finns en del gräsklpp i den.
3. När du ska använda blandningen tömmer du ut den i en skottkärra eller på annan öppen plats. Där får den luftas i 4-6 dygn. Rör om då och då under tiden.
4. Ekojorden torkar ut fortare än torvmullsjord. Men om du blandar i 10 procent kompostmylla av något slag eller planteringsjord håller den fukten bättre.
5. Efter ett par månader behöver dina växter gödslas, t ex med ett täcke färskt gräsklipp. Det går att spara den färdiga blandningen i minst två år utan att den försämras.

LASAGNEJORD

Norges motsvarighet till Sara Bäckmo. Hon heter Maria Berghestad. I hennes blogg https://mariaberghestad.no/blogg/egne-potteblandinger-uten-jord-overraskende-resultat hämtade jag inspiration till min lasagnejord. https://mariaberghestad.no/blogg/egne-potteblandinger-uten-jord-overraskende-resultat

Hon testade några jordblandningar där hon varvade olika råvaror i tunna skikt. Hon visade också bilder på hur fantastiska tomatskördar hon fick. Jag gjorde en egen variant som jag kallar *lasagnejord* och som också är superbra.

Skikten blandar sig oväntat snabbt. Efter fem veckor gick det inte att urskilja de olika skikten längre. Men flisen är förstås synlig, vilket är en fördel eftersom den liksom gruset ger en luftig struktur. Jag hade grus i stället för sand, eftersom jag lättare får tag på grus. Gräsklipp, bokashi och biokol bidrar med mycket näring. Måtten i volym.

https://mariaberghestad.no/blogg/egne-potteblandinger-uten-jord-overraskende-resultat

Färdigblandad lasagnjord, som ser likadan ut efter en odlingssäsong förutom att den krympt.

Ingredienser:

- 1 del bokashi
- 1 del grus (2-6 mm) el sand
- 1 del färskt gräsklipp
- 1 del flis från trädgården
- 1/4 del biokol

  https://mariaberghestad.no/blogg/egne-potteblandinger-uten-jord-overraskende-resultat

Gör så här:

1. Om biokolen inte är laddad med näring får du dränka den i urin i två veckor innan du blandar ihop jorden.

2. Varva sedan alla fem ingredienser i så tunna skikt som det är möjligt.
3. Bokashi ska alltid vara i botten och färskt gräsklipp ska toppa. Försök skikta så tunt att du i en hink får cirka tio skikt.
4. Låt jorden vila i sex veckor i skuggläge. Nu kan du knappt urskilja lagren och det är dags att plantera i lasagnejorden.

NILS WELANDERS TRÄDGÅRDSMÄSTARJORD

Här följer till slut ett recept från 1919. Nils Welander hette trädgårdsmästaren som skapade receptet och använde det. Jag hittade det i en uppsats av Amanda Sangüesa, Göteborgs universitet. Uppsatsen finns på nätet och jag rekommenderar den varmt. .Där finns fler gamla recept och massor av glömd kunskap.
https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/70278

Jag har inte testat jorden själv. Men resultaten av Amandas odlingsförsök med sallatsplantor är övertygande. I hennes försök låg Welanders jord i topp, medan köpejorden Hasselfors Reko fick lägst betyg. Till exempel vägde sallatshuvudena i Welanders jord i snitt 281.9 gram, medan sallatshuvudena i Rekojorden vägde 174,8 g. Nils Welander visste med andra ord vad han pysslade med.

Den här jorden känns fetare än alla andra jordar jag presenterat. Det beror antagligen på att den innehåller markjord. Jag kommer definitivt att blanda markjord i mina jordar 2023, gärna lerhaltig jord. Måtten i volym!

Den här jorden är sinnebilden av begreppet trädgrådsjord, lucker och fet på samma gång.

Ingredienser:

- 1 del markjord
- 1 del trädgårdskompost
- 1 del lövmull
- 1/2 del kogödsel brunnen

Gör så här:

- Gräv upp markjord från en rabatt, gräsmatta, gammal åker … och lägg i en skottkärra. Sålla jorden (t ex med en brödback) så att du inte får med ogräsrötter.
- Fyll på med lika mycket mylla från en trädgårdskompost.

- Blanda också ner lövmullen, som bör vara nedbruten. Sålla den om den innehåller lövklumpar och/eller mycket kvistar. Den får gärna vara tre år gammal, men två år kan fungera så länge det inte är grova lövklumpar i jorden.
- Skyffla slutligen ner kogödseln, som bör vara brunnen. Om du inte har garanterat pyralidfri gödsel, föreslår jag att du använder bokashi eller mylla från kökskompost/maskkompost. Du kan också testa gödseln(se nedan).
- Blanda ingredienserna väl! Låt nu blandningen vila i ca sex veckor, men under tak eller presenningen. Därefter är det dags att plantera och så..

JORDMAKARTIPS

Det här testet visade inga tecken på att gödsel/jord var förgiftad med pyralider. Puh, då vågar jag använda den.

- **Recepten ovan** används som planteringsjord i hinkar, murarbaljor, tunnor, krukor mm. Pelargon, tomat, chili trivs lika bra. Du kan också använda den i växthusbäddar. Till pallkragar och grönsaksland är det bäst att använda naturlig jord. Men ett par hinkar av dina egenjordar mår alla odlingar bra av.
- **Låt blandningen vila** ett par veckor. Har du bokashi i ller gödsel i är det bra att låta den vila uppemot sex veckor. N Då har mikroorganismerna börjat jobba med jorden, som blandat sig.

- **Jordarna måste gödslas,** liksom alla jordar. Guldvatten är förträffligt, en vattning varje vecka med start i slutet av juni. .
- **Använder du stallgödsel** måste du få garantier för att den är pyralidfri alternativt ha provodlat i den. Blanda då hälften gödsel, hälften konstgödslad jord eller annan jord som inte är gödslad med stallgödsel eller hönsgödsel . Så ärter av något slag. Om ärtorna växer fint och ser normala ut är det okey. Om bladkanterna rullar upp sig är plantorna antagligen pyralidförgiftade.

Kolonisterna i föreningen Pungpinan i Stockholm får höstlöv från stadens parker och komposterar den till lövmull, precis som man gjorde förr.

LITE JORDHISTORIA

För ett par år sedan träffade jag en äldre man vars pappa drev en handelsträdgård I Stockholmsförorten Skarpnäck fram till 80-talet.

De levde på att sälja violer till morsdag och tillverkade egen plantjord. Basen i jorden var lövmull. Löv fick de från stadens parker. Parkskötarna tippade jorden i trädgården. Där fick den ligga och brytas ner i tre år.

Lövmullen blandades med den näringsrika myllan från drivbänkarna. Det blev en perfekt mix som fick violerna att slå ut precis till morsdag.

Jag nämnder det här för att ge en hint om att det fortfarande är möjligt att få till ett sådant samarbete med stadens parkskötare. Löv finns i överflöd!

Trädgårdsmästaren i Skarpnäck var inte unik. Gamla tiders trädgårdsmästare tillverkade alltid egna jordar. Vanliga ingredienser var komposterad lerhaltig grästorvjord, kompostmylla av hushålls- och trädgårdsavfall, samt lövmull och sand. Till det kom diverse ingredienser, som träkol, kalkgrus från rivning av gamla stenhus, ljungjord, mossjord, dyjord osv. Ja, ni förstår, jämfört med deras jordverkstad är min rena lekstugan. Men någonstans ska man börja.